

М. І. Гаврилюк,
здобувач Інституту законодавства
Верховної Ради України
(м. Київ)

УДК 347.233.8 (477)

ОЗНАКИ САМОЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ В УКРАЇНІ

Досліджуються особливості ознак самозахисту права власності на земельні ділянки в Україні. Визначено профілактичний характер такого самозахисту, зосереджено увагу на доцільності визнання незаконного володільця суб'єктом самозахисту, доведено можливість звернення під час самозахисту права власності на земельну ділянку за сприянням до певних органів.

Ключові слова: самозахист; право власності; земельна ділянка.

Від ефективності захисту права власності на земельну ділянку залежить повнота і реальність його здійснення. Тому з метою забезпечення нормального цивільного обороту необхідно гарантувати можливість захисту такого суб'єктивного права в будь-якій формі, передбаченій законодавством.

Конституція України [1] у ч. 5 ст. 55 та ЦК України [2] у ст. 16 закріпили загальну норму про право людини захищатися будь-якими не забороненими законом засобами, серед яких, зважаючи на можливість швидко й ефективно захистити своє право без звернення до іншого суб'єкта (суду, адміністративного органу, тощо), сьогодні особлива увага приділяється самозахисту.

Більш докладно його сутність розкривається у ст. 19 ЦК України, яка допускає застосування даного способу захисту із застереженням про те, що він повинен відповідати змісту порушеного права, характеру дій, якими воно порушено, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням.

На жаль, вказаний конституційний принцип не знайшов реалізації у чинному ЗК України. Тому важливими є визначення правової природи самозахисту права власності на земельну ділянку, розмежування цивільно-правового та земельно-правового самозахисту.

Науково-теоретичною основою для проведення дослідження стали праці українських учених у галузі цивільного та земельного права: Л. В. Лейби, І. В. Дзери, І. В. Жилінкової, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця, І. В. Спасібо-Фатєєвої, П. Т. Філюка, Є. О. Суханова, Є. О. Харитонова, Я. М. Шевченко та ін.

На думку О. А. Вівчаренка, інститут самозахисту повинен бути передбачений у чинному ЗК України [3, с. 12]. Крім того, є всі підстави вважати про наявність деяких елементів цього інституту в ЗК України, зокрема у п. "б" ч. 3 ст. 152 передбачено захист прав осіб на земельні ділянки шляхом відновлення стану земельної ділянки, який існував до порушення прав. Щодо самозахисту, то у цьому випадку мова йде про відновлення стану земельної ділянки силами потерпілого землевласника з відшкодуванням йому збитків за рахунок правопорушника (п. "г" ч. 3 ст. 152 ЗК України). Здійснення самозахисту в цьому випадку спрямовано на відновлення стану земельної ділянки, а відшкодування збитків реалізується в інший спосіб захисту права власності на земельну ділянку.

Виникає питання, чи допустимо екстраполювати правила самозахисту цивільних прав на захист права власності на земельну ділянку? На нашу думку, це допустимо і бажано, особливо в договірних відносинах.

Питома ж вага сфери застосування самозахисту може бути зменшена лише завдяки посиленню ефективності судового захисту, трансформуванню його у швидкий та справедливий, а також посиленню дієвості виконання рішень суду.

Державний захист може витіснити самозахист лише тоді, коли він здатен заповнити місце останнього [4, с. 37]. Як зауважував М. С. Таганцев, особиста охорона лише у тому випадку не може мати місця, коли непорушність прав, порядок, спокій справді охороняються державою [5].

Не вдаючись до аналізу поняття самозахисту, на підставі вимог ст. 19 ЦК України та специфіки відносин щодо захисту права власності на земельну ділянку можна виділити такі *характерні ознаки права на самозахист права власності на земельну ділянку*:

1) самозахист здійснюється як профілактична міра охорони прав на земельну ділянку у спосіб, що виключає порушення законних прав і свобод інших осіб або коли порушення суб'єктивного права вже відбулося і продовжується;

2) специфічний суб'єктний склад самозахисту права власності на земельну ділянку;

3) можливості звернення під час самозахисту права власності на земельну ділянку за сприянням до певних органів;

4) строки здійснення права на самозахист права власності на земельну ділянку;

5) мета та характер самозахисту права власності на земельну ділянку.

1. За загальним правилом, самозахист завжди повинен бути спрямований на відбиття нападу. Особа може захищатися як від спроб протиправного заволодіння її майном, так і від дій, пов'язаних з неправомірним користуванням майном (включаючи випадки незаконного проникнення на чужу земельну ділянку). У літературі була висловлена думка, що самозахист (за допомогою необхідної оборони, крайньої необхідності) повинен застосовуватися не тільки до випадків прямого і відкритого прояву нападу на особу, її житло або майно особи, але і до випадків, коли її права порушуються і без застосування безпосереднього насильства [6]. К. Н. Анненков, вивчаючи цю проблему, відзначив можливість існування таких посягань на різні права, які відбуваються без будь-якого насильства над особою або її майном, наприклад, різні посягання, спрямовані або на спокійне користування майном або ж на його цілісність [7]. З цього можна зробити висновок, що самозахист повинен вважатися допустимим, коли він здійснюється і проти всяких інших посягань, а не тільки як протидію прямому насильству. Прикладом таких посягань є самовільне захоплення чужої земельної ділянки і відмова її покинути. У подібних діях може і не бути складу будь-якого правопорушення, вони можуть не завдавати реальної шкоди майну власника або іншого законного володільця, але, тим не менш, порушувати їх права (створювати перешкоди до спокійного користування своїм майном і т.д.). На думку К. Анненкова, випадки видалення господарем зі свого майна сторонніх осіб, які туди увійшли і не залишають його на вимогу власника, навіть шляхом вживання проти них фізичного насильства, слід визнати самозахистом, здійснюваним у відповідь на дії, які не є прямим насильством [7].

Таким чином, самозахист може бути визначено як акт захисту, що виражається в припиненні або віддзеркаленні, навіть із застосуванням будь-яких посягань на особу, її майно чи нормальне володіння або користування майном, вчинених з використанням насильства або без нього як уповноваженою особою, так і за допомогою інших осіб або ж самостійно останніми. У такому випадку необхідно дотримуватися лише умови, що посягання є протиправним, а дії із самозахисту співзмірні посяганням.

Має також значення момент здійснення права на самозахист права власності на земельну ділянку. Самозахист реалізується у разі заподіяння шкоди або реальної загрози такого заподіяння. У зв'язку з цим до числа способів самозахисту іноді

включають так звані превентивні (попереджувальні) заходи (заходи охорони), наприклад, установку технічних засобів безпеки (відеокамер, сигналізації і т.п.), створення служб безпеки та укладання договорів охорони земельної ділянки. При цьому прихильники такої позиції виключають з числа засобів захисту знання на тій підставі, що “самі по собі знання не можуть захистити порушене право” [8, с. 92].

Разом з тим із таким виключенням важко погодитися з таких міркувань. У літературі висловлена точка зору про те, що оскільки в суспільстві існують такі явища, як різноманітні види розкрадання (крадіжка, грабіж), то закон визнає за особою право застосовувати необхідні заходи охорони цього майна від таких правопорушень [8, с. 47]. Немає підстав заперечувати це твердження. Проте під загрозою у цивільному праві прийнято розуміти “протиправний психічний вплив на іншу сторону, що полягає у попередженні про заподіяння їй або її близьким істотної шкоди в майбутньому, уникнути яку можливо лише внаслідок здійснення певних дій” [9, с. 206]. Загроза в даному випадку звернена до конкретної особи, а не до невизначеного кола осіб. З урахуванням цього зазначена потенційна загроза і реакція на неї у вигляді дій із встановлення огорожі, сигналізації тощо не можуть вважатися відповідно порушенням прав і самозахистом.

Так, наприклад, одним із заходів усунення перешкод щодо користування об'єктами речових прав є відрізання коріння та гілок дерев і кущів, які проникли з сусідньої ділянки. Стаття 105 Земельного кодексу України, яка регулює здійснення цього заходу, викликає певні зауваження. Так, у випадку проникнення коренів і гілок дерев з однієї земельної ділянки на іншу власникам (землекористувачам) земельних ділянок має надаватися право відрізати не лише корені дерев і кущів, але й їх гілки, які проникають на ділянку. Також вбачається, що це право повинно надаватися не лише у випадку, коли таке проникнення коренів і гілок перешкоджає використанню ділянки за цільовим призначенням, але й тоді, коли таких перешкод не створюється, тому що саме проникнення їх на сусідню ділянку вже порушує речове право на неї.

2. З метою з'ясування сутності права на самозахист, відмежування самозахисту від інших категорій необхідно визначитися з колом управнених осіб. У ч. 1 ст. 19 ЦК України закріплено, що особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи. Слід погодитися з тим, що оскільки у Законі не наводиться перелік осіб, яким може належати право на самозахист, то таке право може виникати як у фізичних, так і юридичних осіб. Специфіка ж держави та муніципальних утворень полягає у тому, що найбільш оперативно та ефективно вони можуть захищати свої права лише через відповідні компетентні органи [10, с. 138; 11, с. 25–26; 12, с. 19].

За ч. 1 ст. 19 ЦК України особа має право на самозахист не лише своїх прав, але й прав іншої особи.

Особа має право брати участь у самозахисті права власності іншої особи на земельну ділянку як за дорученням останньої, так і без нього (вчинення дій у майнових інтересах іншої особи без її доручення, рятування майна фізичної або юридичної особи).

В одній справі, розглянутій в англійському суді, було відзначено, що особи, які грають у крикет на полі, яке належить третій особі, не є володільцями земельної ділянки, отже, не мають права примушувати одного з гравців покинути майданчик, навіть якщо він і поведився проти правил. Але особа, яка тримає річ, може вдатися до самозахисту з метою захисту володіння третьою особою — законного володільця, від імені якого вона здійснює тримання об'єкта [11, с. 34–35].

О. І. Антонюк дійшла висновку, що право на самозахист має власник речі та носій речового права на чуже майно. При цьому вона визначає, що законодавство України, на відміну від законодавства Німеччини, Франції, Японії, Швейцарії, Польщі, Естонії, Латвії, не надає права на захист будь-якому володільцю. При

цьому норма ч. 3 ст. 397 ЦК України містить лише презумпцію правомірності володіння, але не надає неправомірному володільцеві будь-яке право, зокрема на захист, і не забороняє титульному володільцю вдаватися до самозахисту. Отже, в такому випадку незаконний володільць не має права на самозахист від дій законного володільця, що вчиняються у межах самозахисту, але він має право припиняти протиправні посягання на своє володіння, адже об'єктом самозахисту може бути й інтерес, зокрема суспільний інтерес щодо дотримання законності та правопорядку [13, с. 14]. В іншому випадку, в разі існування спірних правовідносин між власником речі та її незаконним володільцем можна говорити про існування протистояння права з інтересом. У цій ситуації слід виходити з того, що інтерес не є правом, а лише певним наміром набути право в той же час, коли право вже є реальною і, найголовніше, легальною можливістю вчиняти певні дії щодо предмету спору [14]. У цій ситуації ми вважаємо, що слід керуватися такою позицією: в протистоянні права та інтересу право має більше можливостей для обґрунтування та може бути захищено набагато більшою кількістю засобів та способів, ніж інтерес. Але при цьому не слід допускати підміну пріоритетів і надання переваги інтересу перед правом, оскільки право, як уже зазначалося, є обґрунтованим, а інтерес — лише нематеріалізованим наміром, а в аспекті протистояння — наміром на зазіхання на річ, яка належить іншій особі, тобто зазіхання на порушення права власності іншої особи. Тому в такому випадку, на нашу думку, необхідно поширити можливість самозахисту права власності на земельну ділянку за недобросовісним володільцем, оскільки це порушує права законного володільця, який може позбавитись права власності на земельну ділянку у випадку її пошкодження чи знищення і незастосування недобросовісним володільцем заходів її самозахисту. Тому пропонуємо доповнити ст. 400 ЦК України частиною другою такого змісту: *“2. Недобросовісний володільць зобов'язаний застосувати необхідні способи самозахисту об'єкта права власності або іншого права до фактичної його передачі власнику або іншому добросовісному володільцю. У разі невиконання недобросовісним володільцем цього обов'язку заінтересована особа має право пред'явити позов про відшкодування шкоди, завданої майну”*.

3. Дискусійним є питання можливості звернення під час самозахисту права власності на земельну ділянку за сприянням до певних органів. Так, на підставі того, що під час самозахисту особа захищає права та інтереси власними діями без допомоги суду та інших органів, деякі вчені роблять висновок про те, що самозахистом не є захист прав за допомогою безспірного порядку задоволення вимог кредитора [15, с. 37].

Проте у науці обґрунтовується й інша точка зору [16, с. 16; 17, с. 8; 18, с. 130; 19, с. 89; 20, с. 237]. Як зауважують Ю. Г. Басін та А. Г. Діденко, самозахистом вважаються не лише дії управленої особи щодо захисту, безпосередньо звернені до порушника, але й дії, що виконуються на її вимогу іншими особами (органами), які не розглядають спір між сторонами [17, с. 8].

Погоджуючись з другим підходом, Г. П. Ареф'єв зауважив, що специфіка самозахисту полягає у тому, що під час самозахисту відсутні правозастосування, яке є обов'язковою ознакою юрисдикційного захисту, та стадії виконання, притаманні більшості випадків юрисдикційного захисту [16, с. 16].

Так, наприклад, відповідно до ч. 5 ст. 5 Закону України “Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності” [21] у випадку, якщо власник виступає проти відчуження свого нерухомого майна за оцінкою, проведеною суб'єктом оціночної діяльності, визначеним органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування, він може залучити іншого суб'єкта оціночної діяльності для визначення вартості нерухомого майна чи проведення рецензування звіту з оцінки такого майна. У цьому разі витрати на виконання таких послуг несе власник майна. У цьому випадку

наявні дії управненої особи із самозахисту свого права пов'язані із виконанням на її вимогу відповідним органом, який не розглядає спір між сторонами, дій з визначення вартості об'єкта нерухомості.

4. Не менш важливим є питання про строки існування права на самозахист права власності на земельну ділянку. Правоохоронні відносини виникають з моменту невиконання або неналежного виконання зобов'язання чи з моменту нападу або за наявності такої погрози. У такій ситуації власник права повинен діяти досить швидко, не затягувати здійснення свого права, оскільки з плином часу воно може втратити інтерес у цих відносинах, а в низці випадків їх захист стане неможливим. Законодавство не фіксує строків існування та здійснення такого права, тим не менше, воно не може тривати нескінченно довго. Право на необхідну оборону, наприклад, існує до тих пір, поки триває напад. З його припиненням особа втрачає це право. Право утримання існує до моменту виконання боржником свого зобов'язання за договором або до моменту реалізації майна і т.д. Це свідчить про те, що право на самозахист має певні часові межі.

Відповідно до чинного цивільного законодавства (ст. 261 ЦК України) перебіг строку позовної давності починається з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення свого права або особу порушника. З цього можна зробити висновок, що право на самозахист виникає одночасно з правом на судовий захист. У той же час, на нашу думку, здійснення права на самозахист не перешкоджає перебігу строку позовної давності, не є підставою переривання давності. У зв'язку з цим, пропонується доповнити ст. 261 ЦК України пунктом 6¹: *“Здійснення права на самозахист не перешкоджає перебігу строку позовної давності”*.

5. Визначаючи мету та характер самозахисту права власності на земельну ділянку, необхідно виходити з того, що самозахист може здійснюватися тільки у формі дій. Розуміння його як дій особи, спрямованих на захист своїх прав, криється в самому змісті права на захист. Дії суб'єктів самозахисту мають ініціативний характер. Враховуючи зазначену специфіку дій із самозахисту права власності на земельну ділянку, можна визначити його заснування і мету, досліджувати окремі види таких дій, а також виявити їх взаємозв'язок і єдність.

У науковій літературі не вирішено питання про юридичну природу самозахисту (з точки зору юридичних фактів). Це питання вкрай важливий, бо його вирішення дозволяє визначити межі самозахисту, дає можливість дати його юридичну характеристику.

Досить спірним є твердження про те, що дії із самозахисту є одностороннім правочином. Так, на думку П. Б. Ваніна, самозахист — це, перш за все, односторонній правочин [6].

Безсумнівно, що самозахист (дії із захисту взагалі) є одностороннім актом (здійснюється з волі однієї сторони). Самозахист є реалізацією правомочності на односторонні дії і належить до числа секундарних прав. Чи є в такому випадку дії із самозахисту юридичними фактами, які можуть породжувати нові, змінити або припинити вже існуючі правовідносини. Загальновідомо, що під юридичними фактами розуміються факти реальної дійсності, з якими норми права пов'язують настання юридичних наслідків, тобто виникнення, зміну чи припинення цивільних правовідносин [22, с. 50]. Слід зазначити, що дії із самозахисту є такими. Вони наділені вольовою спрямованістю на певні правові наслідки, оскільки здійснення суб'єктивного права на самозахист права власності на земельну ділянку може припинити саме суб'єктивне право, припинити або змінити вже існуючі правовідносини (наприклад, застосування заходів оперативного впливу, в тому числі притримання). Дії, вчинені в порядку необхідної оборони і крайньої необхідності, також можуть спричинити певні правові наслідки. Наприклад, вони можуть припинити право власності (у випадках, коли особа в порядку самозахисту спричиняє шкоду майну нападника (аж до його знищення) в останнього в цьому випадку припиняється право власності на це майно і не виникає право на відшкодування

шкоди). Здійснення права на самозахист може породжувати певні правові наслідки. У разі перевищення меж правомірності самозахисту виникне деліктне зобов'язання. В останньому випадку виникне зобов'язання із заподіяння шкоди (так, власник права, а також третя особа, яке допомагала потерпілій особі, що перевищили межі необхідної оборони, зобов'язані відшкодувати заподіяну шкоду. — ст. 1169, 1171 ЦК України). Підставою виникнення таких правовідносин буде правопорушення (вчинення дій, що виходять за межі необхідної оборони і крайньої необхідності), що і буде юридичним фактом, який спричиняє правові наслідки.

Односторонні дії, спрямовані на захист, безумовно, мають спрямованість на правовий результат. У літературі зазначається, що одностороннє волевиявлення, будучи юридичним фактом, належить до односторонніх правочинів [23, с. 100; 24, с. 99; 25, с. 65]. У той же час “одна воляова спрямованість акта на правовий результат навряд чи є достатньою підставою для кваліфікації дії як одностороннього правочину” [26]. Крім того, дії щодо здійснення права на самозахист є змістом охоронного, а не регулятивного правовідношення (і в силу цього не можуть бути спрямовані на виникнення нормальних регулятивних правовідносин), а отже, і не можуть бути визнані правочинами. Тим самим констатується існування особливої групи юридичних фактів, які не можна віднести ні до односторонніх правочинів, ні до вчинків.

Дії людей, як правило, мають певну мету, яка може бути різною за своїм характером. Дії, вчинювані у порядку самозахисту, мають за меті захист цивільних прав і охоронюваних законом інтересів (відображення і припинення правопорушення, відновлення порушеного права власності на земельну ділянку).

Зі змісту ст. 19 ЦК України метою самозахисту виступає припинення дій, що порушують цивільні права та охоронювані законом інтереси особи, збереження становища, яке існувало до правопорушення. Це, зокрема, означає, що власник права може призупинити, не допустити вчинення подальших дій правопорушника і відновити попередній стан. Отже, можна зробити висновок, що ст. 19 ЦК України говорить про порушення тільки як про процес, тобто про тривале, триваюче в часі правопорушення. Однак на практиці зустрічаються випадки, коли самозахистом визнаються дії уповноваженої особи, які вона вчиняє до правопорушення, за наявності реальної загрози порушення свого права або інтересу. Таким чином, самозахист допустимий і за наявності реальної загрози охоронюваним правам. Це впливає з положень ст. 16 ГК України, де законодавець, регулюючи способи захисту цивільних прав, говорить про припинення протиправних дій. Тому самозахист включає в себе дії, спрямовані на відвернення і припинення вже скоєного правопорушення, або за наявності реальної загрози такого правопорушення — на ліквідацію наслідків вчиненого правопорушення аж до відновлення порушеного права. У процесі здійснення прав на самозахист може переслідуватися і здійснюватися одразу не одна мета.

Для всебічного і детального вивчення самозахисту права власності на земельну ділянку необхідно з'ясувати характер дій, здійснюваних у порядку самозахисту. У цивілістичній науці здавна прийнято розрізняти юридичні і фактичні дії. Щодо самозахисту єдності думок про характер дій, що є способами захисту (чи є вони юридичними або фактичними, або і тим й іншим разом), немає. Одні вчені вважають, що самозахист полягає у вчиненні уповноваженою особою дозволених законом дій фактичного порядку, спрямованих на охорону її майнових прав та інтересів (В. П. Грибанов, М. І. Усенко, В. А. Рясенцев, В. С. Єм та ін. [27–29]). Також існує точка зору, відповідно до якої під самозахистом слід розуміти “передбачені законом односторонні дії юридичного або фактичного характеру, застосовувані уповноваженим на їх вчинення суб'єктом і спрямовані на припинення дій, що порушують його майнові права” [30, с. 82].

У межах розглядуваної ознаки вважаємо за доцільне розглянути питання про співвідношення поняття самозахисту права власності на земельну ділянку та заходів

оперативного впливу. Так, досить поширеним у цивілістичній літературі є віднесення до заходів самозахисту лише заходів фактичного характеру, що застосовуються управненою особою та дозволені законом і спрямовані на охорону її особистих або майнових прав та інтересів, і, зокрема, заходи охорони її майна, необхідна оборона, заходи, які застосовують у стані крайньої необхідності. Разом із тим заходи оперативного впливу прибічники цієї точки зору до самозахисту не відносять, оскільки останні нерозривно пов'язані із зобов'язальними відносинами [31, с. 23].

У цивілістичній літературі можна зустріти низку аргументів проти включення заходів оперативного впливу до заходів самозахисту. Так, Т. Шубіна зазначає, що заходи оперативного впливу можуть застосовуватися лише у тих випадках, коли вони прямо передбачені законом або угодою сторін, а самозахист не передбачає наявності ні будь-яких законних умов його застосування, ні його форм, — вони можуть бути найрізноманітнішими, їх не можна сформулювати заздалегідь, тому заходи оперативного впливу є особливими заходами захисту цивільних прав. Протилежної точки зору дотримується Г. Стоякін, на думку якого самозахистом є передбачені законом односторонні дії юридичного (організаційно-правові санкції) або фактичного характеру, які застосовуються уповноваженим на їх здійснення суб'єктом і спрямовані на припинення дій, які порушують його майнове право.

Отже, зазначені вище вчені під час розгляду цього питання використовують такі поняття, як дії юридичного та фактичного характеру, які породжують, змінюють та припиняють цивільні правовідносини.

Окрім цього, більш обґрунтованою є думка про те, що до заходів самозахисту поряд з іншими належить більшість оперативних санкцій [31, с. 23–24].

Ми підтримуємо думку Р. Сидельникова, який вважає, що так звані оперативні санкції (наприклад, одностороння відмова від договору та ін.) у світлі норми, передбаченої абз. 2 ч. 2 ст. 19 ЦК України, є нічим іншим, як способами самозахисту [32, с. 42].

У цьому аспекті необхідно зазначити, що В. П. Грибанов розумів під засобами оперативного впливу такі юридичні засоби правоохоронного характеру, що застосовуються до порушника цивільних прав і обов'язків безпосередньо самою управномоченою особою як стороною в цивільному правовідношенні без звернення за захистом права до компетентних державних або громадських органів [33, с. 133].

Необхідно погодитись із позицією І. М. Осолінкера про те, що, проектуючи зазначені ознаки самозахисту в площину засобів оперативного впливу, робимо висновок, що останні мають всі ознаки засобів самозахисту, а саме:

- 1) застосовуються при наявності факту правопорушення чи реальної загрози правопорушення;
- 2) засоби, якими особа бажає скористатися, не повинні суперечити закону, договору та моральним засадам суспільства;
- 3) здійснення у формі активних дій;
- 4) здійснення силами власника (титального власника) самостійно без звернення до компетентних органів держави;
- 5) відповідність змісту права, що порушено або може бути порушеним, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням [34].

Отже, заходи оперативного впливу можна вважати засобами самозахисту, які використовуються, як правило, при укладенні цивільно-правових договорів щодо переходу права власності на земельну ділянку, а також при їх виконанні і тим самим зміцнюють механізми захисту прав та інтересів сторін цих договорів.

На підставі наведених ознак *право особи на самозахист права власності на земельну ділянку* можна визначити як можливість у разі порушення, створення загрози права власності на земельну ділянку або права власності на земельну ділянку іншої особи, застосувати протидію, яка не заборонена законом і не суперечить моральним засадам суспільства, відповідає змісту порушеного права, характеру

дій, якими воно порушено, та спрямована на попередження або припинення цього порушення чи ліквідацію його наслідків.

Враховуючи повільне становлення судової гілки влади в Україні та відповідно до конституційного припису, викладеного у ст. 55 Конституції України, вважаємо за необхідне запровадити в ЗК України інститут самозахисту прав на земельну ділянку із зазначенням вказаних вище характерних ознак такого самозахисту.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 26.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Текст] // ВВР. — 1996. — № 30 — Ст. 141
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Текст] // ОВУ. — 2003. — № 11. — Ст. 461
3. Вівчаренко, О. А. Гарантії права власності на землю в Україні [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Вівчаренко Олег Антонович. — К., 2005. — 199 арк.
4. Сидельников, Р. М. Легітимація і легалізація самозахисту цивільних прав [Текст] / Р. М. Сидельников // Проблеми законності : респ. міжвідомчий наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. — Х. : Нац. юрид. академ. України, 2003. — Вип. 59. — С. 34–39.
5. Таганцев, М. И. Уголовное право (общая часть). Часть 1 (пар. 124). По изданию 1902 г. / М. И. Таганцев [Электронный ресурс] Право России. — URL : www.allpravo.ru/library/doc101p0/instrum105/item864.html.
6. Ванин, П. Б. Самозащита гражданских прав: понятие и способы [Текст] / П. Б. Ванин // Юридический вестник. — 1999. — № 14. — С. 17–18.
7. Анненков, К. Самоуправство и самооборона как средства защиты гражданских прав [Текст] / К. Анненков // Журнал гражданского и уголовного права. — 1893. — Кн. 3. — С. 41–69.
8. Страуниг, Э. Л. Самозащита в гражданском праве [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Страуниг Эдуард Леонидович. — М., 1999. — 210 л.
9. Советское гражданское право [Текст] : [учеб.] / под ред. О. А. Красавчикова. — М. : Высшая школа, 1986. — 410 с.
10. Азімов, Ч. Здійснення самозахисту в цивільному праві [Текст] / Ч. Азімов // Вісник Академії правових наук України. — 2001. — № 2 (25). — С. 135–141.
11. Куделин, А. В. Самозащита в форме восстановления утраченного владения недвижимостью в праве Англии и США [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Куделин Александр Валерьевич. — М., 1997. — 163 л.
12. Свердлык, Г. А. Понятие и юридическая природа самозащиты гражданских прав [Текст] / Г. А. Свердлык, Э. Л. Страуниг // Государство и право. — 1998. — № 5. — С. 17–24.
13. Антонюк, О. І. Право учасників цивільних правовідносин на самозахист [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 “Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право” / О. І. Антонюк. — Х., 2004. — 22 с.
14. Осолінкер, І. М. Зміст правовідносин самозахисту права власності [Текст] / І. М. Осолінкер // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. — № 38. — Одеса, 2009. — С. 790–798.
15. Гражданский кодекс РФ. Научно-практический комментарий [Текст] / отв. ред. Т. Е. Абова, А. Ю. Кабалкин, В. П. Мозолин. — М. : БЕК, 1996. — Ч. 1. — 714 с.
16. Арефьев, Г. П. Понятие защиты субъективных прав [Текст] / Г. П. Арефьев // Процессуальные средства реализации конституционного права на судебную и арбитражную защиту : [межвуз. темат. сб.]. — Калинин : Изд-во Калининского гос. ун-та, 1982. — С. 13–21.
17. Басин, Ю. Г. Защита субъективных гражданских прав [Текст] / Ю. Г. Басин, А. Г. Диденко // Юридические науки. — Алма-Ата : Типография № 18 Главполиграфпрома Госкомитета Совета Министров Казахской ССР. — 1971. — Вып. 1. — С. 3–11.
18. Власова, А. В. Структура субъективного права [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Власова Анна Вадимовна. — СПб, 1998. — 150 л.
19. Короблева, М. С. Защита гражданских прав: новые аспекты [Текст] / М. С. Короблева // Актуальные вопросы гражданского права / под ред. М. М. Брагинского. — М. : Статут, 1998. — С. 76–108.

20. Крашенинников, Е. А. Охраняемый законом интерес [Текст] / Е. А. Крашенинников // Ученые записки Тартуского государственного университета: Методология права: общие проблемы и отраслевые особенности: труды по правоведению. — Тарту : Типография ТГУ, 1988. — Вып. 806. — С. 235–260.
21. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності : Закон України від 17.11.2009 р. № 1559-VI [Текст] // ВВР. — 2010. — № 1. — Ст. 2.
22. Красавчиков, О. А. Юридические факты в советском гражданском праве [Текст] / О. А. Красавчиков. — М. : Госюриздат, 1958. — 340 с.
23. Исаков, В. Б. Фактический состав в механизме правового регулирования [Текст] / В. Б. Исаков. — Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1980. — 450 с.
24. Яковлев, В. Ф. Гражданско-правовой метод регулирования общественных отношений [Текст] / В. Ф. Яковлев. — Свердловск : Изд-во СЮИ, 1972. — 310 с.
25. Алексеев, С. С. Односторонние сделки в механизме гражданско-правового регулирования [Текст] / С. С. Алексеев // Антология уральской цивилистики (1925–1989). — М. : Статут, 2001. — 320 с.
26. Илларионова, Т. И. Сделки в механизме гражданско-правового регулирования общественных отношений [Текст] / Т. И. Илларионова // XXVII съезд КПСС и механизм гражданско-правового регулирования общественных отношений. — Свердловск : Изд-во СЮИ, 1988. — С. 50–56.
27. Усенко, М. И. Гражданско-правовая защита прав и свобод советских граждан [Текст] / М. И. Усенко // Советский закон и гражданин: Юрид. справ. [в 2-х ч.] / под ред. Б. М. Бабя. — К. : Наук. думка, 1980. — № 4.1. — С. 50–52.
28. Рясенцев, В. Л. Осуществление и защита гражданских прав [Текст] / В. Л. Рясенцев // Советское гражданское право : учебн. / под ред. В. А. Рясенцева. — М. : Юрид. лит., 1986. — С. 265–266.
29. Ем, В. С. Право на защиту как субъективное гражданское право [Текст] / В. С. Ем // Гражданское право : учеб. [в 2 т.] / отв. ред. Е. А. Суханов. — М. : Статут, 1998. — Т. I. — С. 413–414.
30. Стоякин, Г. Я. Меры защиты в советском гражданском праве [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Стоякин Геннадий Яковлевич. — Свердловск, 1973. — 198 л.
31. Антонюк, О. Заходи самозахисту цивільних прав та інтересів [Текст] / О. Антонюк // Підприємництво, господарство і право. — 2003. — № 6. — С. 23–27.
32. Сидельников, Р. Право на самозахисту як “секундарное право” [Текст] / Р. Сидельников // Підприємництво, господарство і право. — 2005. — № 6. — С. 42–44.
33. Грибанов, В. П. Ответственность за нарушение гражданских прав и обязанностей [Текст] / В. П. Грибанов // Осуществление и защита гражданских прав: сборник трудов. — М. : Статут, 2000. — С. 342–349.
34. Осолінкер, І. М. Заходи оперативного впливу як засоби самозахисту цивільних прав та інтересів / І. М. Осолінкер [Актуальные научные разработки — 2010] [Електронний ресурс] Education and Science. — URL : http://www.rusnauka.com/2_ANR_2010/Pravo/9_57499.doc.htm.

Надійшла до редакції 01.06.2013

Гаврилюк Н. І. Признаки самозащиты права собственности на земельные участки в Украине

Исследуются особенности признаков самозащиты права собственности на земельные участки в Украине. Определен профилактический характер такой самозащиты, сосредоточенно внимание на целесообразности признания незаконного владельца субъектом самозащиты, доказана возможность обращения при самозащите права собственности на земельный участок при содействии к определенным органам.

Ключевые слова: самозащита, право собственности, земельный участок.

Havryliuk, M. I. Signs of Self-Defense of Property Rights to Land in Ukraine

This article investigates the features of self-defense evidence of ownership of land in Ukraine. Definitely a preventive nature of the self, focus on the feasibility of the holder subject to acceptance of illegal self-defense, proved to appeal during the self-ownership of the land with the assistance of certain.

Keywords: *self-defense, property right, land.*

